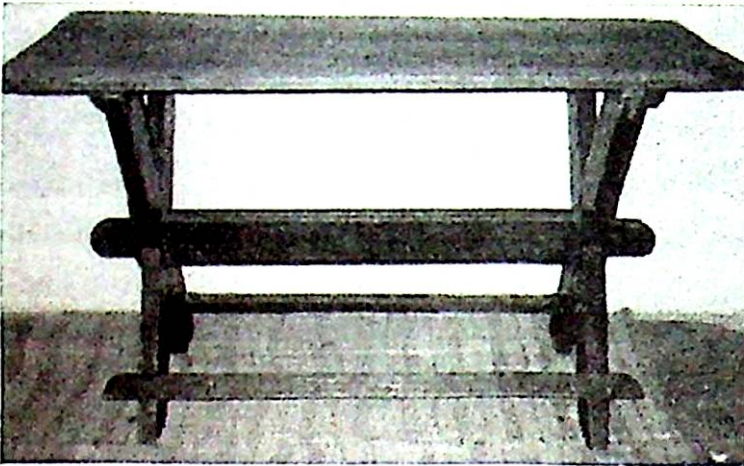

Papolc népművészete és népelete

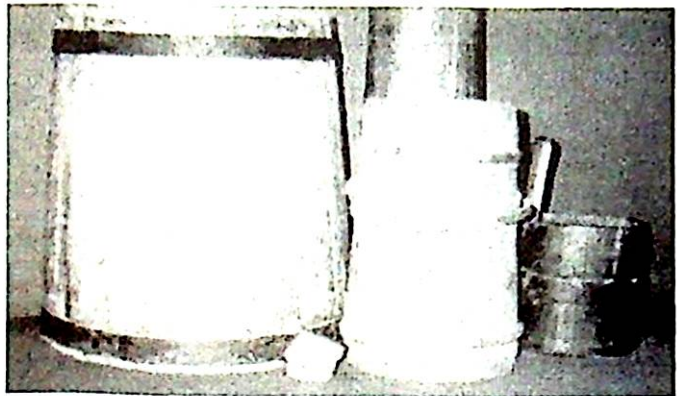
A hegyvidék ezernyi bája és tájföldrajzi kényszere évszázadokon át meghatározó erővel kényszerítette rá jellegzetességeit a székelyek, így Papolc népeletére, hétköznapjaira a szó szoros értelmében a bölcsőtől a koporsóig. Nemcsak a gazdálkodás mikéntjét, a családi életteret is a maga képeére formálta. Ez külsőleg leginkább az építkezésben és a ruházkozásban mutatkozott meg. A papolci ember fából építkezett, s hosszú ávszázadokon át a maga készítette szöttesekből ruházkodott. 1910-ben a népszámlálók által Papolcon talált 672 házból mindössze öt épült kőből, téglából, egynek volt kőalapja, egy épült vályogból, egy sártapasztással, 665 ház pedig fából. Cserép vagy bádogtető 37 épületet fedett, zsúp huszonötöt, zsindey 606 lakást.¹⁷⁴

Kecskelábú asztal

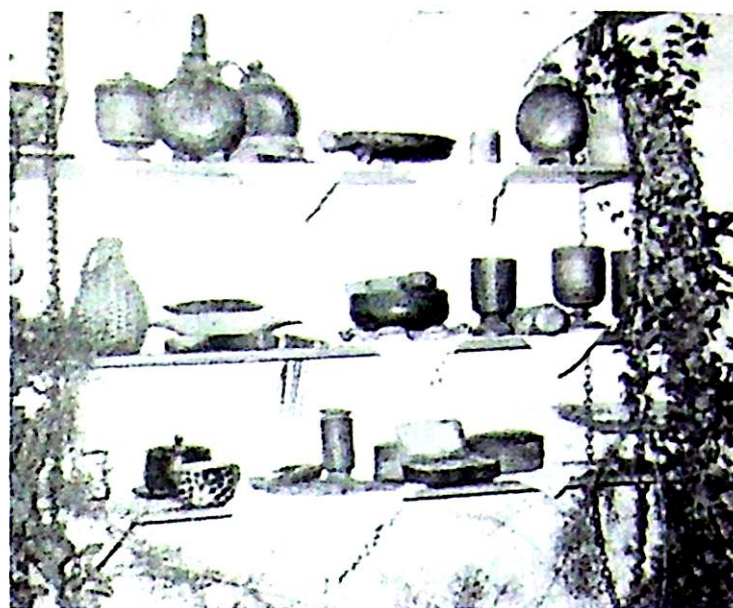
A székelyek szinte mindegyike értett többé-kevésbé az építés mesterségéhez, s ha épített, jó ízlése s ősei hagyományainak szavára hallgatva, széke-lyül épített. A régi szé-ke-ly ház jellegzetessége: úgy helyezkedik el az udvarban, hogy

nem rúg ki az utcára. A ház és az utca között kis virágoskert található. A ház maga faboronákból épül. A tetőzet széles eresze (pítvar) alatt faoszlopos tornác fut végig. A tornácról tágas konyhába nyílik az ajtó, annak egyik oldalán a lakószoba – itt található a búbos kemence –, a másikon az utca felőli „nagyházban” a kályha.

Faedények

A 18. századig a jobbágyság bútora kevés és kezdetleges volt. A lakás berendezését a célszerűség alakította ki. A történelmi idő mélyén

Faedények, szerszámok

ezt követően beköszöntő viszonylagos nyugalom lehetőséget teremtett arra, hogy a parasztság esztétikum-, vagy luxus-számba menő javakat is szerezzen magának. Ezek közé tartozott a bútortartás is. A legegyszerűbb bútortípusokat házi barkácsolók és falusi bútorspecialisták készítették, de a komolyabb bútordarabok, a ládától az ágyig, már magasabb

szintű asztalostudományt igényeltek. Beszerzésük – ha nem maga készítette a székely – anyagi megterhelést jelentett. A díszesen festett vagy faragott bútor tehát nem volt minden falusi számára egyformán elérhető.

A 19. század kezdetére a parasztház alaprajzi elrendezésében megkapta végleges alakját. A szobák berendezése a század folyamán a praktikum és a szokást követő módon alakult. A konyhából a szobába lépve, a sarokban állt a búboskemence, illetőleg a kályha, melynek a szoba felé eső oldala padszerűen volt kiképezve, hogy ülésül szolgáljon. A hosszanti fal felé eső oldala volt a sut, mindenféle holmi tárolására. Télen a gyerekek kedvenc tartózkodási helye volt a sut. A kemencével átlósan szembe volt a szoba nappali része, a sarokpaddal, előtte az asz-

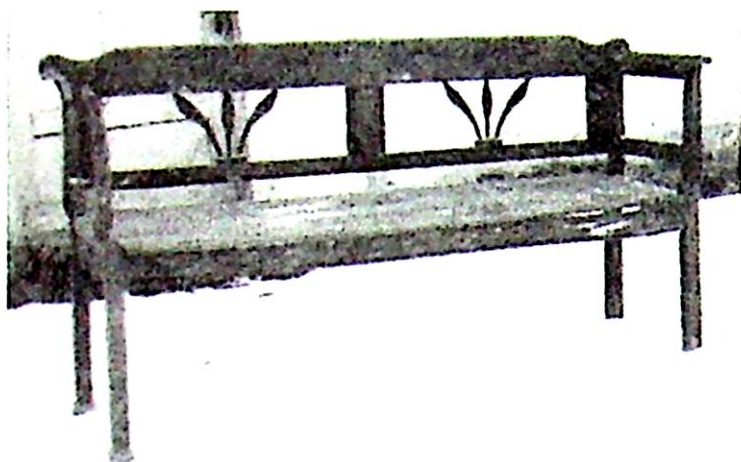

Vakablak edényekkel, ajtóval

tallal, egy vagy két székkal. Szemben, az ablak másik oldalán állt a magasra vetett ágy, előtte legalább két székkal, támlájukkal az ágyhoz állítva. A kemence és a vetett ágy közt állt egy láda, később egy szekrény. Az ágy és a sarokpad között még egy láda kapott helyet, de állhatott még az ajtó felé eső falnál is egy, sőt két láda is.

Amennyiben két szoba volt – és ez volt általánosabb –, úgy a másik szoba berendezése vagy megegyezett az úgynevezett tiszta szobáéval, vagy népesebb család esetében, több fekvőalkalmatosságot helyeztek el benne, feladva a hagyományos elrendezés szabályait.

A 18-19. századfordulóhoz közeledve a lakószobáknak e hagyományos berendezési rend-

Régi pad a bálteremből

je fokozatosan felbomlott. A festett bútorok lassan kicserélődtek flóderezett vagy egyszerűre festett bútorokkal, majd később ezeket felváltotta a gyári bútor.

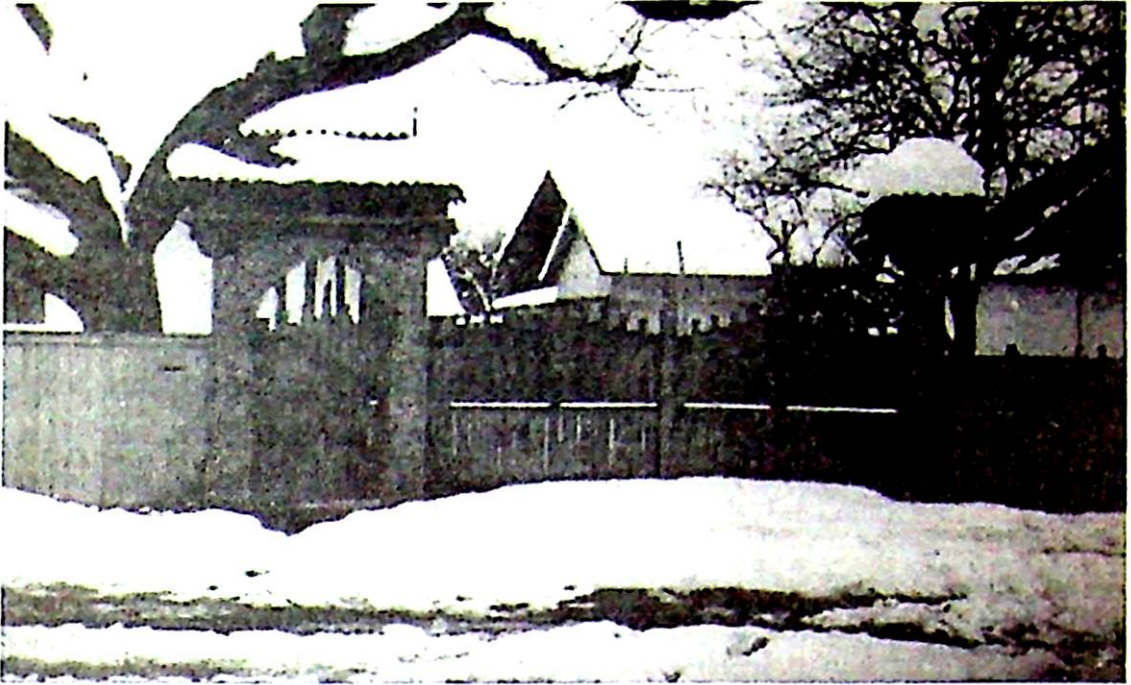
A régi székelty festett bútorok alapszíne zömmel a kék, de a

zöld, a barna, a vörös is gyakori. A díszítmények egyenes leszármazottai a templomok festett mennyezetkazettáinak. Virágelemeik kivétel nélkül középtengelyes szimmetriára épültek.

Már magának a faanyagának, szerkesztésnek, az épületrészek arányainak is vannak szépségei. Milyen szép például a tapasztatlan boronaház bordákkal csíkozott oldala! De a díszítő faragásnak is szerepe van a házon. Faragott a tornácoszlop, az ajtó-, ablaktok, az ablakrács; a mestergerenda, az eresz (tornác) deszkázata stb.

Legszembetűnőbb s jellegzetessége miatt figyelemre legméltóbb a székelty nagykapu, a székeltykapu. A népművészeti értékű fafaragásnak a kapu a leggazdagabb területe. Monumentális alkata, a rávéssett díszítmények, ősi fölírásai olyan népről tanúskodnak, amely a régmúltban tanulta meg az építés mesterségét.

A székelykapu a székely falunak, utcának, életnek a címere, büszksége, a székely múlt, történeti hivatás fába vésett nagyszabású bizonyosága, fába rótt oklevele.

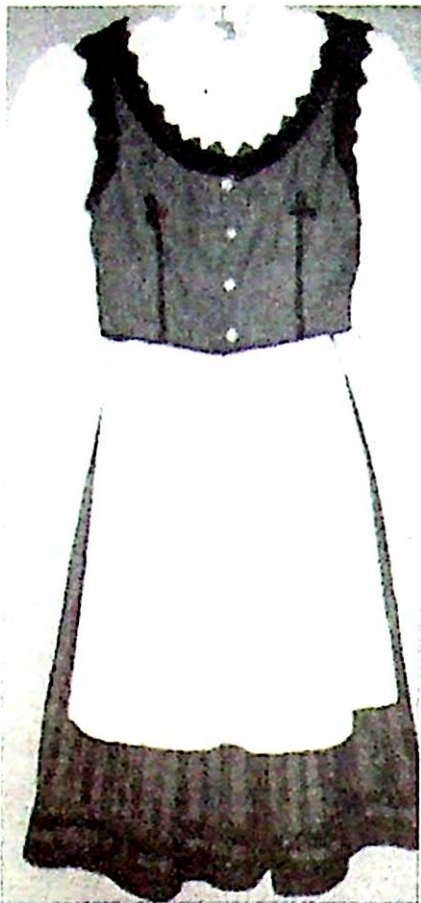
Székelykapu

A székely portának nem kevésbé nevezetes és nagyszabású építménye a csűr, mely nem egyszer monumentálisabb, hatalmasabb, mint a ház. Ez sem oktanuln ilyen. A csűr is – mint a kapu – a székely élet képének mellözhetetlen része. Szépsége szerkezetében van, de helyenként az odaillő faragás sem hiányzik róla. A csűr kapusarok faragott díszítése a legszebb fafaragások sorába tartozik.

Nincs most terünk elcsodálkozni ezeken a faragásokon, a bennük megtestesülő jelképek megfejtéséről elmélkedni, a lakásberendezési tárgyak funkcióját és esztétikumát kibontani. Fel is kell öltöztetnünk a falu lakóit. Az építkezési sajátosságok mellett ugyanis a másik székely jellemző a ruházatkodáson érhető látványosan is tetten.

A székely viselet sokféle állapot, helyzet kifejezője volt. Mindenekelőtt meghatározója volt az életkornak és a családi állapotnak. Ezt a szerepét különösen a nőknél árnyaltan töltötte be. Jelezte, hogy a nő leány, menyasszony, menyecske, gyermekes asszony; majd az öregedés egyes szakaszait, a gyászt, az özvegységet.

A férfiaknál a viselet jelzései már sokkal szerényebbek: legény, vőlegény, házas férfi állomásokra szűkül a megkülönböztetés, de az sem jut mindig annyira egyértelműen kifejezésre, mint a nőknél. Jelezte továbbá a viselet a rangot, a gazdasági helyzetet, a módot, sőt a falu társadalmán belüli különbséget is.

Székely nő ruhája
a 20. század elején

A viselet, az említetteken túl, a mindennapi élethez is erősen igazodott. Nemcsak abban, hogy volt ünneplő és volt hétköznapi ruha, hogy voltak az évszakoknak megfelelőek, hanem abban is, hogy voltak olyan ruhadarabok, amelyekből a falu lakói tudták, hogy viselője milyen munkára, a közelbe vagy távolabbra készül menni.

A női viselet minden vonatkozásban érzékenyebb kor-, mód-, rangmutatója volt a falu társadalmának. A legszembetűnőbb az életkor szerinti elkülönülés volt, amelyet a ruházat színárnyalataival juttatott kifejezésre. Az idősek fekete vagy más sötét színű ruházatot hordtak. A háziszőtt anyagból készült szoknya mellé ugyanabból az anyagból készült blúzt, fekete kötényt. A középkorúak kissé élénkebb színű viseletet hordtak, fehér blúzzal és a szoknya anyagából készült mellénnyel, és ugyancsak fekete kötényt. A fiatalok, gyermekek fehéret vagy más világos és élénk színű ruházatot viseltek, fehér köténnyel.

Hajviseletük is különbözött. A lányok két copfba fonták a hajukat és leeresztve viselték, míg az asszonyok kontyba tűzték. Érdekes egy 1839-beli jegyzőkönyvi leírás, mely szerint a „*megesett*” lányok (erkölctelenek) kontyot és „*kontyra illő főkötőt*” kötelesek viselni. Ugyanis egyes viseletdarabok az életkor mellett bizonyos állapotot is jelöltek: a párta a leányságot, a főkötő és fejkendő a férjes asszonyt, illetve gyermekes asszonyt, a jegykendők, pántlikák a vőlegénységet.

A társadalmi rétegződés lényegesen egyszerűbb módon jutott kifejezésre. A drágább anyagokban. A több selyem, hímzés használatában a gazdagoknál. Ez az elkülönülés olykor perpatvarhoz is vezetett. 1843 májusában egy módosabb és egy szegényebb asszony összeszólalkozott a templomban afölött, hogy a módosabbik a selyemruháját féltette, nehogy a szegényebb asszony „*kender ruhája*” bepiszkítsa.¹⁷⁵

Az esküvő és a gyász kialakult viseletének formáját, színét éppúgy a hagyomány írta elő, mint a mindennapok vagy az ünnepnapok viseletét. Az esküvői szín a fehér, a gyász színe a fekete. Ugyanakkor fekete az ünnepélyesség kifejezője is. Például a férfi „*székelyruha*” fekete-fehér színekombinációból, a női fekete-piros-fehér színekombinációból tevődik össze. Az ünnepi varottasok, szöttesek is mind fekete-fehér színekombinációjúak.

Szövésrel és fonással alighanem már a honfoglalás előtt is foglalkoztak az asszonyok, fehérnépek. A székely nép – így Papolc lakossága is – a 20. század közepéig, ritkán napjainkig megőrizte és gyakorolta ezt a mesterséget. Régebben a ruházatot is, ma már inkább szőnyeget, terítőket, takarókat

és más lakásdekorációt szőnek. Kiemelkedő fontosságú e téren a *székelyfestékes*, a népi faliszőnyeg-féleség. Alapanyaga rendszerint kender és házilag festett gyapjú. Alapszíne többnyire a piros és kék, a geometrikus díszítme-

Csipke és rece terítők

nyeké sárga, fehér, barna. Az 1768. évi egyházi jegyzőkönyv tudósít arról, hogy „... Nagy Sámuelné Kelemen Ilona ... készített és adott az Úrasztalára egy asztalra való szép veres kékes színű festékest ...”¹⁷⁶ Az 1798-

ból egy másik festékesről szerzünk tudomást: „*Mostani tiszteletes papné Erdős Trésia asszony, gyapjúból maga font és megkészített tarkás szőnyeget ajándékozott a papolci Reformata Szent Eklésiának Úr asztalára a mindenkor ott állás végett.*”¹⁷⁷

A festékes a szövőszék szélességében készült, és általában hosszában két darabból volt összeállítva, de előfordult egy darabban készült is. Viski Károly szerint a székely festékes a magyar népművészet legrégebb emlékei közé tartozik. Eredetükre vonatkozóan a díszítményeket ó-európainak tartja, és közeli rokonnak a kelet-európai szőnyegekkel.

A Székelyföldön – Papolcon is – a juhtenyésztés nagy elterjedtsége valószínűsíti, hogy a festett gyapjút mint hímzőfonalat már igen korán alkalmazták a szálánvarrott és a szabad rajzú hímzések varrásánál egyaránt. Ezzel egyidőben a pamuttal, sőt a selyemmel hímzett párnalapok, lepedőszélek, kendők, terítők is megjelentek. A szabad rajzú hímzések a reneszánsz stílusú úri hímzések erős hatása alatt keletkeztek. De készültek szálánvarrott és keresztszemes munkák is, nyugati előképek alapján.

Háromszéken az egyszerű, világos rajzú minták a kedveltek, ellentétben Erdély többi magyarlakta területének zsúfoló irányzatával. A motívumok között található virágcsokor, madár, szarvas, azonban a legtöbb elem geometrikus. A színezésben ízlésesen inkább az egy színt alkalmazták – főként a pirosat, és ritkábban a kéket –, két színt pedig csak elvétve találunk a hímzéseken, varrottasokon.

Az önmagát szervező, magának törvényt alkotó communitás erkölcsi normarendjét, hétköznapi életének szerves folytonosságát az idő kikristályosította szokásokra építette, melyek közül olykor a fontosabbak törvényvé fogalmazódtak, a közösséghez tartozás lényegét hordozók azonban iratlanul is belevésődtek a mindennapokba és az ünnepekbe.

„*Az erdélyi parasztság tudatvilágát a feudalizmusban meghatározta, magatartását át- meg átszölte a babonáság, a hiedelmek sokasága. Így volt ez a székely székekben is*” – mondja Imreh István *A törvényhozó székelyfalu* című munkájában¹⁷⁸ –, és így volt ez Papolcon is. Ehhez a hiedelmvilághoz számos szokás fűződött, fűződik még ma is. Szokások jóformán az élet minden mozzanatához fűződtek. Meghatározott szokásrendje volt: az ünnepeknek, táncnak, mulatságnak, szerelemnek, házasságnak, gyermekszülésnek, a beteg gyógyításának, a halott eltemetésé-

nek, a hétköznapi munkának, öltözködésnek, köztisztaságnak, viselkedésnek, egyszerűen az egész emberi életnek. Ez a bonyolult szokáshálózat csodálatos kincsesbánya, amelyek minden egyes falutag szívébe és tudatába belevésődtek. Ezeket nem szeghette meg senki. Ha mégis megszegte valaki, azt a közvélemény kiközösítette a közösségből, ami akár a testi-, akár a pénzbüntetésnél is gonoszabb volt.

A szokások nagyobbik hányada szertartás-szerű renddel ismétlődött évről évre. Óév éjszakáján kezdődött az elmúlt év búcsúztatásával, a beköszönő újév megtisztelésével. Ez a ceremónia december 31-én a délutáni, esti órákban kezdődött. Csengők, kolompok, karikás ostorok cserregése, bongása, csengése, csattogása verte fel a falu csendjét. Legények, gyerekek, olykor házas emeberk is kisebb csapatokba verődve köszöntöttek a gazdákra. Óévet búcsúztattak, újévet köszöntöttek s a gazda jó szívvel kínált kalácsot, kolbászt, szalonnát, kenyeret. Haraptak a köszöntők, majd boráldomással öblítették le a szíves látás örömét, s búcsúzva a háztól, portától, elhangzottak a következő évre szóló jókívánások, Isten áldását kérve a vendéglátó mezejére, szénafüvére, állatai szaporodására, családjá és ömaga gyarapodására gyermekben és vagyonban egyaránt.

Éjfél előtt elcsendesedett a falu, misére ment a falu apraja, nagyja. Csak a csecsemők, éretlen gyerekek, a vének maradtak otthon. A lelkész ilyenkor számbavette a gyülekezet gyarapodását, kopását, a falu létszámát, apraját naggyát, s kérte híveivel együtt Isten áldását a gyülekezetre, emberekre, a falura, az országra. Együtt imádkozott a gyülekezet, s végül meghatott szívvel elénekelték a Himnuszt, s ilyenkor minden ember érezte, hogy Isten az ölébe veszi a világot, és ő egy nemzeti közösségbe tartozik, amelyik hasonló módon él, érez és gondolkodik. Aztán kiürült a templom, a harangozó bezárta a kapukat, az emberek hazaszéledtek. Az egymástól elválók – *Boldog újévvvel!* – búcsúztak, s befordultak a kapukon. A gazda még egy pillantást vetett a csűrre, a jószágokra. Betért ő is a házba. Akkorra előkerült a kemencéből a töltöttkáposzta, kolbász, szalonna, aki kívánta harapott egyet-kettőt, majd egymásnak is nyugalmat, boldog újévet kívánva, kialaudtak a gyertyák, mécsesek, lámpák. A házak elpihentek. Csak a csillagok ragyogtak, vagy a hó szállingózott, betakarva Papolcot reményteli, makulátlan fehér paplannal. Megemelkedett ilyen-

kor a lélek, áhítat járta át az emberek szívét, hogy aztán másnap a köznapi lét forgácsolja, koptassa az áhítatot, visszakényszerítse az embereket a létezés köznapi kereti közé. Feltűnt ez a kolompolás, csengős, ostorcsatogató jókedve a birodalomváltás pillanatában, 1918 decemberében a román megszálló katonaságnak. Kedve ellen való volt a frissen meghódítottak Himnusz köré fonódó áhítata, ezért utasították az egyházvezetést, hogy függesszék fel – a háborús viszonyokra hivatkozva – az óév búcsúztatását, az újév himnuszos köszöntését...¹⁷⁹

Elmúlván újév napja, fűrészek sikongtak a fenyőgerendék gyantás rostjai között. Fejszék, balták csattogtak, kések, gyaluk hántották a forgácsot. A férfiak, kicsik, nagyok, fiatalok, idősek, faragtak furtak, tálat, szerszámokat, vedreket, csobolyókat készítettek, mások zsendelyt hasítottak. Az asszonyok, lányok guzsalyon, rokkán pergették az orsókat. Telt az orsó kender-, len-, gyapjúfonallal, hogy majd a szövőszéken vászon, gyolcs, szövet készüljön belőle. A legöregebbek, nők is, férfiak is elsimélték a nagyapjuktól hallott regéket, mondákat, legendákat azokról az időkről, amikor még a székelyek a maguk urai voltak, amikor még csak ökörsütéssel tartoztak a királynak, ha annak fiúutódot adott az Isten... Az volt az igazi székely világ! – ismételték, mignem álmodtunk szemükre a beköszöntő éjszaka.

Az eladó sorba cserepedett lányok fonókba jártak, s ha már leszállt az est, a házasulandó sorba öregedett legények is összeverődtek a fonókban. Évődtek, vicceltek, megkacagtatták a lányokat, s ha egynek-egynek ki-perdült az orsó a kezéből, az utána érdeklődő fiú pattant, hogy felkapja, visszaadja. Alkalom volt ez a kölcsönös hajlandóság kipuhatolására. Ha hajlott a szívük egymáshoz, farsangkor már egymást keresve táncoltak, s a farsangi álarcok, maszkok alá kukkantva is egymást keresték tekintetükkel. Maskarajáráskor is inkább egymás házát részesítették előnyben.

Amennyiben fiúban, lányban megérlelődött az egymás iránti vonzalom annyira, hogy életüket is elképzelték egymás mellett, a fiú májusban éjjeli zenét adott a leánynak, s ha az az ablakon át gyertyafénnyel jelezte, hogy szívéhez szól a muzsika, a legény és barátai által énekelt dal, a legény májusfát állított a lány ablaka elé. Ezt követően megkezdte a legény vizitáit a lányos háznál. Vasárnap dälután, kedd, csütörtök és szombat este elmaradt a korcsmából, a barátoktól, a számára fontos lányos

háznál tett vizitát. Miután ezen alkalmakkor kölcsönösen meggyőződtek arról, hogy egymáshoz valók, és a szülők sem gördítettek áthághatatlan akadályt egymásra találásuk útjába, kezdődhetett a kölcsönös háztüznézés, hogy aztán nagybácsi, sógor, koma, a legény szoros rokoni hozzátartozója megkérje az immár házasodni akaró legény számára a leányt. Ceremoniája volt ennek is. Vedéglátással, itallal, nem kis izgalommal, pironkodással, kölcsönösen kimondott igennel, atyai, anyai, rokoni jóváhagyással. A születés és a halál között a legfontosabb emberi lépésnek vélelmezték ezt hajdanán Papolcon. Bár reformátusok voltak, a válás – végső esetben – egyházilag is elfogdott volt, de egy-egy házasság hajdanán életre szóló kötelék volt, s erre a közösség és mindkét részről a szülők példája is intette a fiatalokat.

Ha a leány megkérésekor kölcsönös volt az akarat, fiú és leány szülei is jövőendő nász-szülőkként tekintették, kölcsönösen megvendégelték egymást, s megtörtént a jegyváltás. Ezt követően a fiatalok elhatározott egybekelési szándékukat jelentették a parókián. A lelkész három egymást követő vasárnapon kihirdette a jegyes pár szándékát, hogy aki valamilyen törvényes akadályát látná egybekelésüknek, időben jelezze.

Elmúlván a három kihirdetés, következett a lakodalom. Vőfélyel, násznaggyal, ünnepélyes öltözettel, mókás kikérővel, öregasszonyok felkínálásával, mignem a pompás hófehér ruhában, a tisztaság, ártatlanság koszorújával a fején megjelent a menyasszony. A vőfély elbúcsúztatta szüleitől a fiút, a leányt, s násznépi kísérettel, zeneszóval elindultak a templomba, a pap áldását kérni a házasságukra. Miután ez megtörtént, a násznép visszakísérte az ifjú párt a lakodalmas házhoz, és megkezdődött a hajnalig, másnapig tartó lakodalom. Muzsika, vőfélyi, násznagyi mondókák, idősebb házasok példálózása, tánc, eszem-iszom jókedv, dínomdánom tette emlékezetessé meghívottak és hivatlanok számára egyformán a két ifjú sorsdöntő egybekelését. Éjfélben felkontyolták az ifjú menyecskét, s többé nem ülhetett a lányok padjába a templomban. Hajnalban még az ifjú pár násszobájának ablakából felmutatták a bizonyítékot, hogy az ifjú menyecske méltón viselte előző nap a szüzek koszorúját. Aludtak még pár órát az ifjú házasok, a násznép lassan hazaszéledt, s falu-szerte emlegették még egy darabig a lakodalom pompáját, vagy a vőfély, egy-egy vendég, a násznagy baklövéseit, s azt is, hányszor, és kik

kötötték el az násznép és az ifjú pár útját, s hány virággal telt vödörbe hullottak az út mentén a krajcárok, s dobott-e azokba valaki nagyobb összeget. Az élet azonban ment tovább. A mennyasszonyi ruha, a koszorúval, a kiszáritott menyasszonyi virágcsokorral az emlékgyűjtő dobozokba került, az ifjú pár élete pedig beleszövődött a papolci hétköznapiakba, az igazi emberi történelembe.

Az ébredés pillanatától az ifjú házasság ember egyenlő kalákatárs lett, akit nemcsak meghívni illett hordáskor, erdővágáskor, házépítéskor, csépléskor, kútásáskor, kerteléskor, hanem hasonló vállalkozásaiban erkölcsi kötelességből vissza is kellett segíteni. A kaláka-kapcsolatokat ugyanis Papolcon csak az életre szóló haragok zilálhatták szét, önző, rá nem érős tempók nem, mert ezek születték a távolságépítő haragot.

Az ifjú pár egymásratalálását figyelve, megfélekedtünk a papolciak legszentebb tavasz-ünnepéről, a húsvétról. A teológiai misztérium e csodájába beleköltözött az európai civilizáció minden emberének a legnagyobb reménye, a halál fölötti győzelem diadalmámora. Ha az óév búcsuztató, újévköszöntő Himnusszal a magyar nemzet fogadta melegítő keblére a papolci székelyeket, a húsvét kozmológikus ragyogása az unicum fölötti győzelem áhitatával zengte be a lelküket. A krisztusi feltámadás nagyobb csoda a lét mindenféle köznapi vergődésénél, de ezt a csodát csak a köznapok kelepcéjében vergődő, az európai civilizációban felnövekedett lélek élhette át. Nem véletlenül esik egybe a tavasszal, az európai kontinens természeti megújulásával. Az élet igenlő mámora zengi be ilyenkor a papolci völgyeket, s ott zümmög ez az öröm a székely faházakban, reménnyel töltve be a legelesettebbek lelkét is.

A húsvéthoz kötődő kedves szokás Papolcon a locsolás. Nincs módunk forrásokkal datálni kialakulását, általános elterjedésének kezdetét. Lehet, hogy az erdős, ligetes pusztát járó pogány nomádok tavasz köszöntését honosították át az Úrnak húsvéti feltámadását, a testnek és a léleknek a természettel együttesen történő megújulását megszentelő napra.

Annyi bizonyos, hogy Papolcon húsvét másnapján, „*vízbevető hetfű*” hajnalán a lányok ócska ruhát vettek föl. A legények kútvízzel, vödörből öntözték, vagy a kútnál elhelyezett itatóvályuba dobták bele a leányokat. Naponta többször is megisméltőlődhetett ez. A leányok csuromvizesek lettek, mégis szomorú lett volna az a lány, akit senki nem öntözött volna

meg. A hideg vizet a két világháború között felváltotta a „szagos víz”. A tehetősebb legények később kölnivel öntöztek.

A locsolóverssel beköszöntő legények piros tojást, kalácsot, a kisebbek erdei málnaszörpöt, a nagyobbak egy kupica fenyőpálinkát vagy egy pohár bort kaptak.

Az emlékezet máig őriz néhány locsolóverset:

*Felsütött a Húsvét fényes napsugára
Minden kereszténynek házi ablakára,
Feltámadott Jézus, nem maradt a sírban,
A neki faragott hideg koporsóban
Eljöttünk hozzátok, hogy harmatot öntsünk
Ezen szép növényekre,
Mert ha meg nem öntjük, nem virágozik szépet.
Virágozzon szépet, szép, szép, ékes rózsákat,
Nyerjenek az égből ékes koronákat.
Szabad-e öntözni?*

Esztojka Lajos (1920-1997) papolci adatközlő a gyermek és legény korában általa is mondott versek közül az alábbira emlékezett:

*Én kicsike voltam,
Szólani sem tudtam,
Méges az Istennek
Dicséretet mondtam*

*Ajtó megett állok,
Piros tojást várok,
Ha nem adtok lányok,
Estig es itt állok*

*Zöld erdőben jártam,
Ibolyát találtam,
El akart hervadni,
Meg szabad-e locsolni?*

A legényeknek kiosztott festett tojás készítésének legegyszerűbb módja volt, ha növényi festőanyaggal színezték az előzőleg megfőzött tojást. Hagymahéj, vadalma, a bodza érett termésének, a céklának stb, a főzetét használták e célból leggyakrabban. Levélrátétellel, olvasztott viaszban forgatással, majd karcolással hímezték is a tojásokat.

A húsvéti asztalról nem maradhatott el a bárányhús, a főttojás, a sonka, a kalács.

A bárányhús fogyasztását a református papolciak összefüggésbe hozzák máig Pál apostolnak a szavaival: „*mert hiszen a mi húsvéti báránynk, a Krisztus, megáldoztatott érettünk*”(1 Kor. 5,7).

Húsvét után Szent György napja volt a következő nevezetesebb dátum a naptárban, ami a boszorkány hiten, és a boszorkányok e napon történő gyülekezőjének fantáziadús képzelmein kívül azért volt emlékezetes, mert ekkor kezdődtek Papolcon a tavaszi munkák. Ekkorra sarjadt meg annyira a fű, hogy a csordát, gulyát, ménest ki lehetett verni a legelőre, a juhokat az erdőre. A tavaszi szántás mellett megkezdődtek a kertelések, a garádja-igazítások, gyepük, sáncok rendbetétele, a tél rongálta utak kijavítása. Sarjadt a tavasz, nem volt idő mulatozásra. A szántó, a rét, az erdő, a patakok, a munka kívánta az embert, nem a szórakozás és a társasági együttlét mókás időtöltése. Legfeljebb a kalálkák és a közmunkák verték csapatokba az embereket. Szent Györgytől Szent Mihályig – a pünkösdi vasárnapját, legfeljebb hétfőjét és a vasárnapokat kivéve – minden családnak minden percre szüksége volt Papolcon, hogy a hegyekből, erdőkből, sovány földekből, lassan növvő szénarétekből, hegyi legelők-ből, vadon termő és termesztett gyümölcsökből, gombákból, egyéb termelhető és zsákmányolható javakból „*összedolgozza*” és összegyűjtse a megélhetését. Szent Mihály napján elkezdődött a télre való készülődés. Előbb a ménesek, lovak, majd a csorda, végül a juhok és konda is a téli havak és az erdőben kószáló, a falu szélső házaiig lehúzó vadak elől beteretelték a faluba. Legfeljebb napközben hajtották ki a juhokat és sertéseket, ha még túrhattak, kaparhattak a maguk számára némi eledelt a legelőkön, tarlókon, az erdő avarjában. Aztán a feldolgozandó kupafák, zsindeynek való törzsek, épületre, tűzre való erdőfák betakarítására, téli feldolgozásra való előkészítésére került sor. Karácsony előtt régen a makkon, később a makkon és a kukoricán kizsendített hízókat vágták le, disz-

nótoroztak az emberek. Ez már a karácsonyi előkészület része volt.

Szent György és Szent Mihály napja között a gyógyítással és a temetéssel kapcsolatos szokások uralták a hétköznapokat. A betegségnek és a halálnak ugyanis nem lehetett évszakot, ünnepet és hétköznapot kiosztani. Az jött, s nehezen távozott, vagy nem is távozott el a családokból.

A gyógyítás is szokásokon, hiedelmeken alapult. A falu kitermelte a saját orvosait, gyógyítóit: a kuruzslókat, javasasszonyokat, gyógynövényszakértőket, kenőembereket, bábasszonyokat, akik gyógyfüvekkel, kézrátétellel, ráolvasással gyógyítottak. Akinek a betegségére ráolvastak, az hitt a gyógyulásban. És ez a hit – főleg az idegbetegségeket, belső szorongásokat – legtöbbször meg is gyógyította.

Jól meghatározott szokásrend szerint zajlott le a temetés is. A halottas háznál szokásban levő éjszakai virrasztás megszüntetésére tett határozatot az egyházi zsinat 1842-ben, annak egészségtelen volta miatt. Ugyanakkor elrendelte, hogy a holttestet a templomban ravatalozzák fel. A későbbiekben ismét a halottas háznál történt a halott felravatalozása, és a reformátusoknál is, az ortodoxoknál is a legutóbbi időkig ragaszkodtak az emberek az egyházi temetéshez, melynek évszázadok óta kialakult szokásrendje van mindkét felekezetenél. A temetést tor, lakoma követi, zene nélkül. Azonban néha odáig fajult a mulatozás, hogy a torozók éneklésbe kezdettek.

A temetéshez fűződő hiedelem a halottas szobában lévő tükör letakarása, vagy fal felé fordítása. E hiedelem szerint a halott lelke nem láthatja meg magát a tükörben, különben nem tud megnyugodni. Egy másik hiedelem szerint, ha a gyászolók erősen siratják a haldoklót, nem tud meghalni, és erősen szenved a lelke.

A karácsony ünnepe kapcsán az „*aprószentekelés*”, a kántálás szokása élt. Kelemen József így emlékezett erről: „*Karácsony negyednapján mi fiúgyermekek – úgy körülbelül tíz évesig – aprószentekelni mentünk. Ez úgy volt, hogy egy vesszővel ütögettük a ház lakóit és mondtuk:*

Aprószentek, Dávid, Dávid,

Künn a hegyen korcsolyázik [‘szánkózik’]

Ha elromlik korcsolyája,

Van bikkfája, megcsinálja.

Kalácsot vagy cukrot – ha volt – adtak a gyermekeknek.

Kántálni a felnőttek jártak. Karácsonyi énekeket énekeltek a kántálók, majd a ház gazdája köszönetképpen kaláccsal és itallal kínálta meg őket.”

Esztójka Lajos emlékezett még egy kántálóversre, amelyet az alábbiakban közlök:

*Elindult Szent József terhes mátkájával,
Betlehem városába, a szép szűz Máriával.
Kíjjel ['kívvil '] a városon egy romlott istálló,
Abba szoktak szállni a jövendő szállók.
No, jövendő szállók, most örvendezzetek,
Megszületett Jézus barmok jászolában,
Az se jó szénában, széna mukájában ['szénatörmelék'].*

A 19. század második felétől a karácsonyfa elmaradhatatlan tartozéka volt a karácsonynak, amire Kelemen József (született 1908-ban) imígyen emlékezett: *„fenyőfát hoztam az erdőből, és édesanyám valami süteményt sütött, diót, almát, gyertyát, meg valami színes papírt tettünk a karácsonyfára. Ha nem volt más színes papír, tojásfestővel festettek pirosat. A boltban csak gyertyát lehetett kapni.”*

A karácsonyi étkezési szokások a disznóhúshoz, kolbászhoz, töltött káposztához és kalácshoz kötődtek, kötődnek ma is.

Az egyházi ünnepek szerves tartozéka volt a templomba menés, amely nemcsak szokás volt, hanem belső lelki indíttatásra történt. Azonban ez is, mint a régi szokások, profanizálódtak, elkoptak. Elszürkítette őket a televízióból, rádióból áramló reklámhadjárat, s a lélek magasztos megrendülései, az áhitattal való telítődése helyett az ajándékok lesésében éli ki magát nemcsak a gyermek, a felnőtt is. Megváltozott Papolc. Nem annyira a külseje, inkább a lelke. Profanizálódott, s lakói nem érzik át a hegyek, völgyek, ünnepek misztériumát. Már csak a Cseremegye, a Láhó, a Köztető a régi. Már a patakok is másként csörgedeznek, s talán az erdő is másként susog, pedig még ősszel pompáznak a színei, télen roskadoznak a fák a hó alatt, s a karácsonyt követő óévbúcsúztatón ismét ránkköszönt az új esztendő. A természet még hűséges Papolchoz, csak a

református magyarok fordítanak egyre többen és gyakrabban hátat ennek a völgy ringatta csodának, amit Papolcnak neveztek el őseink, s oly gyakran áldozták életüket érte.

Papolc és az I. világháború

A 19. század végén, a 20. század elején épp úgy sütött a nap Papolcra, mint korábban is. A tél, a tavasz, a nyár és az ősz is úgy váltogatták egymást, néhány nap eltolódással, mint korábban. Csak a lakosok voltak keserűbbek, szorongóbb lelkűek, mint korábban. Zathureczky Gyula eladott Papolc közbirtokossági határából nyolcezer hold erdőt, s a falu az ellene folytatott pert elveszítette. Nem azért, mert Zathureczkynek volt igaza. Inkább azért, mert Magyarországi Justitiának az újkori időkben – talán az egy Deák Ferenc kivételével – a szeme ugyan mindig be volt kötve, de a füle és a zsebe olyan tágra nyitott, hogy a szirénhangok és a csengő aranyak a legtávolabbról is minduntalan behullottak. Papolcnak és a papolciaknak azonban csengő aranyai nem voltak, a szirénhangját pedig népdalok dallamai helyettesítették, aminek meghallására sem a liberalizmusnak, sem a szabadelvűségnek sohasem volt fülük. A századvégi nagy erdőfeldolgozó ipar e máig tisztázatlan ügylet után felvirágzott ugyan Papolcon, de a falu lakossága kisémmiződött. Azóta sem heverte ki ez a település az akkori veszteséget és igazságtalanságot. Nem igen bíznak itt az emberek azóta sem az államhatalomban, sem a bíróság igazságosztó komolyságában. Azóta ugyan átköltöztek Zathureczky és a neki igazat ítélő bírák, a papolci panaszosok lelkei is az örökkévalóságba, s bizonyára folytatják ott is a perüket, de itt maradt a kisémmizett Papolc megkeseredett lakóival. Már akkor bepanaszolták az 1902-ben megnyíló Székely Kongresszusnak, hogy nem maradt más választásuk, mint kivándorolni az országból. Nem készült felmérés arról, hogy mennyien vettek vándorbotot a kezükbe Papolcra az emberek, felkeresték-e Amerikát, vagy csak a Román királyságot. Azt viszont tudjuk, hogy még a Zathureczky Gyula csalafintaságánál is nagyobb nyomorúságot szórt rájuk a történelem. Figyelték, lesték ők a történelmet. Néhányan újságot is járattak, s tudták, hogy Garvirlo Princip szerb diák 1914. június 28-án Szarajevóban meg-